EMILIA PARDO BAZÁN:
O UNIVERSO DUNHA LECTORA E CREADORA EXCEPCIONAL



Exposición conmemorativa do 175.º aniversario do seu nacemento na Biblioteca Provincial da Deputación da Coruña

Sumario

INTRODUCIÓN....4
BIOGRAFÍA DE EMILIA PARDO BAZÁN (1851–1921)....5
1. Infancia hidalga, educación liberal e vocación precoz (1851–1868)....5
2. Formación europea, os itinerarios e a orixe creadora (1868–1880)....5
3. A revolución do Naturalismo, o escándalo e a autonomía (1881–1889)....5
4. Empoderamento editorial, a causa feminista e a madureza (1890–1905)....5
5. Reconocementos institucionais e últimos anos (1906–1921)....6
DESENVOLVEMENTO E ANALISE DAS 7 SECCIÓNS E OBRAS SELECCIONADAS....7
SECCIÓN 1: *Marineda na memoria: A Coruña e a xeografía sentimental de Doña Emilia*....7
Vinculación directa coa biografía de Emilia Pardo Bazán....8
SECCIÓN 2: *A lectora voraz: Usuaria, peticionaria e mecenas da Biblioteca Provincial*....9
Vinculación directa coa biografía de Emilia Pardo Bazán....10
SECCIÓN 3: *O candente debate do Naturalismo: Renovación novelesca e polémica estética*....11
Vinculación directa coa biografía de Emilia Pardo Bazán....12
SECCIÓN 4: *A voz rebelde: Feminismo, educación e independencia da muller*....13
Vinculación directa coa biografía de Emilia Pardo Bazán....14
SECCIÓN 5: *A orfebre da distancia curta: Cuentos, misterio, xénero negro e o fantástico*....15
Vinculación directa coa biografía de Emilia Pardo Bazán....16
SECCIÓN 6: *Máis alá da novela: Xornalismo, ensaio, teatro, viaxes e gastronomía*....17
Vinculación directa coa biografía de Emilia Pardo Bazán....18
SECCIÓN 7: *Redes afectivas e intelectuais: Pardo Bazán na República das Letras (Galdós, Rosalía e contemporáneos)*....19
Vinculación directa coa biografía de Emilia Pardo Bazán....20
BIBLIOGRAFÍA EXPOSTA....21
SECCIÓN 1: Marineda na memoria: A Coruña e a xeografía sentimental de Doña Emilia....21
SECCIÓN 2: A lectora voraz: Usuaria, peticionaria e mecenas da Biblioteca Provincial....22
SECCIÓN 3: O candente debate do Naturalismo: Renovación novelesca e polémica estética23
SECCIÓN 4: A voz rebelde: Feminismo, educación e independencia da muller....24
SECCIÓN 5: A orfebre da distancia curta: Cuentos, misterio, xénero negro e o fantástico....25
SECCIÓN 6: Máis alá da novela: Xornalismo, ensaio, teatro, viaxes e gastronomía....26
SECCIÓN 7: Redes afectivas e intelectuais: Pardo Bazán na República das Letras (Galdós, Rosalía e contemporáneos)....27

INTRODUCIÓN

Con motivo do **175.º aniversario do nacemento de Emilia Pardo Bazán (1851-2026)**, a **Biblioteca Provincial da Deputación da Coruña** organiza esta grande exposición conmemorativa para honrar a figura dunha das creadoras máis marabillosas, complexas e universais da literatura europea de entreséculos.

A vinculación de Doña Emilia con esta sede non é un mero feito circunstancial ou simbólico. Pardo Bazán foi **usuaria asidua das súas salas de estudo, peticionaria activa de compras bibliográficas, doante de fondos e insigne mecenas da propia Biblioteca Provincial**. Nunha época na que o acceso público ao libro en Galicia estaba aínda en fase de construción, o empeño e a xenerosidade de escritores e intelectuais como Pardo Bazán foron decisivos para que esta biblioteca reunise os fondos necesarios e puidese abrir as súas portas á cidadanía.

Esta mostra propón un percorrido integral que vai dende o seu obrador e cociña intelectual como lectora insaciable ata a súa consolidación como líder do Naturalismo, teórica do feminismo, narradora de xénero negro, xornalista internacional e figura central da República das Letras.

BIOGRAFÍA DE EMILIA PARDO BAZÁN (1851–1921)

1. Infancia hidalga, educación liberal e vocación precoz (1851–1868)

Emilia Pardo Bazán y de la Rúa-Figueroa naceu na Coruña o 16 de setembro de 1851. Filla única de José María Pardo Bazán y Mosquera, Conde de Pardo Bazán, e de Amalia de la Rúa-Figueroa y Somoza, creceu no seo duna familia de fidalgos liberais de profunda formación culta. A diferenza da educación convencional reservada ás mulleres da burguesía decimonónica, o seu pai abriulle sen restricións as portas da biblioteca familiar do pazo das Tabernas e do pazo de Meirás. Devorou dende a infancia os clásicos casteláns, a historia, a literatura devota e os grandes autores franceses. Ás nove anos xa escribía versos e ás quince manifestou a súa decisión inquebrantable de dedicarse á literatura. En 1868, con só dezaseis anos, casou con José Quiroga y Pérez de Deza, mozo estudante de Dereito.

2. Formación europea, os itinerarios e a orixe creadora (1868–1880)

Trala Revolución de 1868 ("A Gloriosa"), a familia trasladouse a Madrid e emprendeu longas viaxes por Francia, Italia, Inglaterra e Alemaña. Estas estancias europeas abriron o horizonte intelectual de Pardo Bazán, quen aprendeu francés, inglés e alemán e estudou as correntes filosóficas e científicas do continente. En 1876 publicou a súa primeira obra impreso, o poemario *Jaime* (dedicado ao seu primeiro fillo), e gañou o certame de Ourense cun *Estudio crítico de las obras del padre Feijoo*. En 1879 deu á prensa a súa primeira novela, *Pascual López: autobiografía de un estudiante de medicina*, ambientada no ambiente académico de Santiago de Compostela.

3. A revolución do Naturalismo, o escándalo e a autonomía (1881–1889)

Na década de 1880, Pardo Bazán colocouse na vangarda da narrativa hispánica. En 1881 publicou *Un viaje de novios* e en 1883 a súa obra *La Tribuna*, considerada a primeira novela naturalista e social de España, ambientada na Fábrica de Tabacos da Coruña ("Marineda"). Ese mesmo ano publicou *La Cuestión palpitante*, defendendo o método observacional de Zola e conciliando a análise científica coa fe católica. O libro provocou tal escándalo nos sectores conservadores que o seu marido lle esixiu que deixase de escribir; ante este chantaxe, Doña Emilia decidiu separarse conxugalmente en 1884 para defender a súa liberdade persoal e profesional. Entre 1886 e 1887 publicou o seu célebre díptico *Los Pazos de Ulloa* e *La Madre naturaleza*, cume do Naturalismo sobre a decadencia da fidalguía rural galega. En 1889 provocou un novo debate sobre o desexo e a dobre moral sexual feminina coas novelas *Insolación* e *Morriña*.

4. Empoderamento editorial, a causa feminista e a madureza (1890–1905)

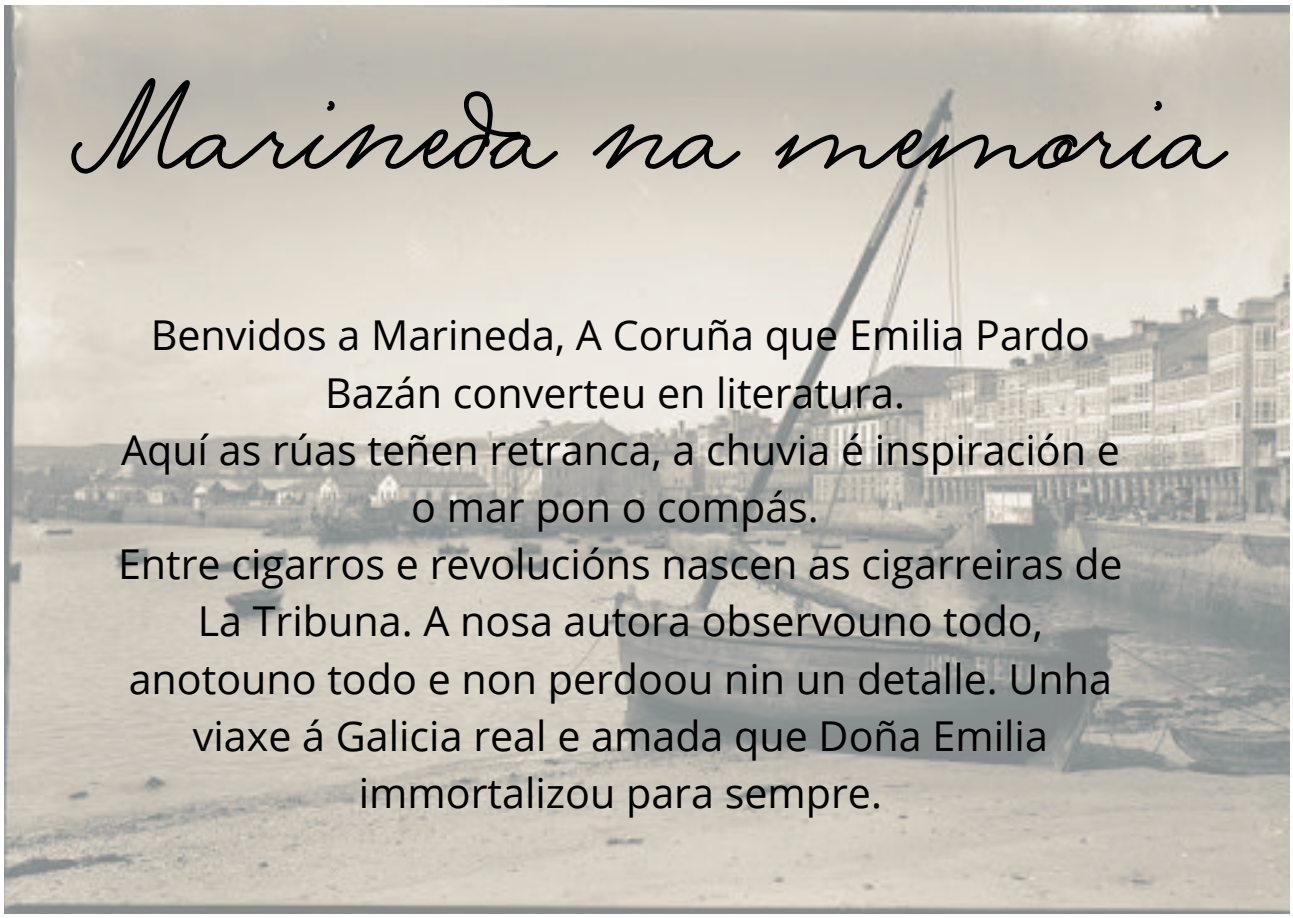
Convertida na figura literaria máis influente da época, fundou en 1891 a revista *Nuevo Teatro Crítico*, escrita e financiada integramente por ela soa. En 1892 creou a colección *Biblioteca de la Mujer* e presentou no Congreso Pedagóxico o seu histórico informe *La educación del hombre y la de la mujer*, denunciando que a sociedade educaba ás mulleres para a subordinación e exixindo unha formación integral. Paralelamente, a súa narrativa evolucionou cara ao Realismo Espiritualista e Simbolismo (*Una cristiana, La prueba, La Piedra angular, La Quimera*). Mantiña daquela unha intensa relación amorosa e intelectual con Benito Pérez Galdós e un diálogo continuo cos grandes autores da época. A pesar do seu recoñecido maxisterio, a Real Academia Española rexeitou ata en

tres ocasións a súa candidatura a académica polo único motivo de ser muller, discriminación contra a que protestou publicamente con firmeza.

5. Reconocementos institucionais e últimos anos (1906–1921)

En 1906 converteuse na primeira muller en presidir a Sección de Literatura do Ateneo de Madrid. En 1908 o rei Alfonso XIII concedeuulle o título de Condesa de Pardo Bazán; en 1910 foi nomeada Conselleira de Instrucción Pública e en 1916 Catedrática de Literaturas Neolatinas na Universidade Central de Madrid. Sen deixar nunca de escribir contos, crónicas xornalísticas e ensaios, faleceu en Madrid o 12 de maio de 1921 aos 69 anos.

DESENVOLVEMENTO E ANALISE DAS 7 SECCIÓNS E OBRAS SELECCIONADAS



SECCIÓN 1: *Marineda na memoria: A Coruña e a xeografía sentimental de Doña Emilia*

- **Concepto e contido expositivo**:

  Esta sección aborda a fascinante transmutación literaria da Coruña na cidade ficticia e inmortal de **"Marineda"**. Pardo Bazán non se limitou a usar a súa cidade natal como un simple escenario decorativo ou de fondo; converteuna nun organismo vivo, nun auténtico personaxe colectivo que condensa as tensións sociais, políticas, económicas e morais da España da Restauración.

  A través da súas páxinas, a escritora reconstrúe cunha precisión ccase cartográfica a topografía urbana coruñesa: os paseos polos Cantóns, as petiscas e faladoiros da Cidade Vella, a actividade frenética do porto e as dinámicas das distintas clases sociais, dende a aristocracia e a vella fidalguía ata a burguesía emerxente e as clases traballadoras.

  Dentro deste mapa urbano, o percorrido detense de xeito moi especial na **Fábrica de Tabacos**. Pardo Bazán realizou un traballo de campo absolutamente pioneiro nas letras hispánicas: cruzou as portas do recinto obrero, observou directamente o proceso produtivo, escoitou as conversas e documentou a vida laboral, a linguaxe viva e a crecente conciencia

social e política das cigarreiras. Froito deste estudo naceu *La Tribuna* (1883), obra fundacional do Naturalismo social español que elevou por primeira vez á muller obreira ao papel de protagonista novelesca.

Vinculación directa coa biografía de Emilia Pardo Bazán

A creación de "Marineda" afonda as súas raíces na propia experiencia vital e na formación da autora:

- **O berce vital e sentimental**: Emilia Pardo Bazán naceu o 16 de setembro de 1851 na rúa das Tabernas, na Cidade Vella da Coruña. Os seus primeiros anos e as súas vivencias infantís e de xuventude transcorreron percorrendo os Cantóns, observando o mar e vivenciando a sociabilidade urbana da poboación coruñesa.
- **A mirada atenta da moza fidalga**: A pesar de pertencer a unha familia aristocrática e acomodada, o ambiente liberal do seu fogar —impulsado polo seu pai, o Conde de Pardo Bazán— estimulou a súa curiosidade e a súa liberdade de movementos. Cando moitas mulleres da súa clase vivían recluídas no ámbito doméstico ou reducidas aos espazos de representación social, Doña Emilia percorreu a cidade coa mirada dunha investigadora.
- **O compromiso coa súa terra natal**: A decisión de inmortalizar A Coruña baixo o nome de Marineda amosa o orgullo pola súa orixe galega e a súa vontade de situar a realidade social e humana de Galicia no centro do debate literario internacional. A Coruña foi para ela o seu primeiro e máis grande laboratorio de observación humana, o espazo onde a nena lectora se transformou na escritora xenial que revolucionou a narrativa do seu tempo.

- **Obras e función na exposición**:
  - ***La Tribuna***: A novela central que fundou o Naturalismo social en España ao converter as cigarreiras da Coruña nas protagonistas do relato.
  - ***De mi tierra***: Conxunto de ensaios e estampas onde retrata con profundidade o paisaxe, a paisanaxe e as tradicións de Galicia.
  - ***Cuentos de Marineda*** e ***Nuevos cuentos de Marineda***: Antoloxías que mostran a versatilidade da autora para captar a vida cotiá, os conflitos urbanos e a retranca coruñesa.
  - ***Guía de A Coruña de Emilia Pardo Bazán*** (por J.M. Paz Gago): Obra de contextualización que permite seguir a ruta urbana e patrimonial de Doña Emilia.



SECCIÓN 2: *A lectora voraz: Usuaria, peticionaria e mecenas da Biblioteca Provincial*

- **Concepto e contido expositivo**:

  Esta sección afonda na relación documental, institucional e intelectual que vinculou de forma permanente a Emilia Pardo Bazán coa **Biblioteca Provincial da Deputación da Coruña**. O bloque pon de manifesto como Doña Emilia concibiu a biblioteca pública non como un mero depósito pasivo de libros, senón como un centro vivo de investigación, formación e progreso cívico.

  A través deste eixo, a exposición amosa o papel decisivo que desempeñaron Pardo Bazán e outros intelectuais galegos da Restauración para dotar ao centro dos fondos bibliográficos necesarios e facer posible a súa apertura e consolidación ao servizo da cidadanía. Doña Emilia actuou como unha verdadeira **mecenas e valedora institucional**: doou exemplares da súa colección privada, entregou volumes dedicados do seu propio puño e letra e impulsou o prestixio do centro.

  Ao mesmo tempo, o percorrido ilustra a súa faceta de **usuaria e peticionaria incansable**. Pardo Bazán acudía con regularidade ás salas de estudo e dirixía solicitudes formales á dirección do centro para que se adquirisen as últimas novidades editoriais europeas —especialmente obras francesas, inglesas e alemás de medicina, psiquiatría, criminoloxía, socioloxía, historia e crítica literaria—. Estes libros, que ela leía e estudaba minuciosamente no recinto, constituíron a base documental e o soporte científico sobre o que construíu a

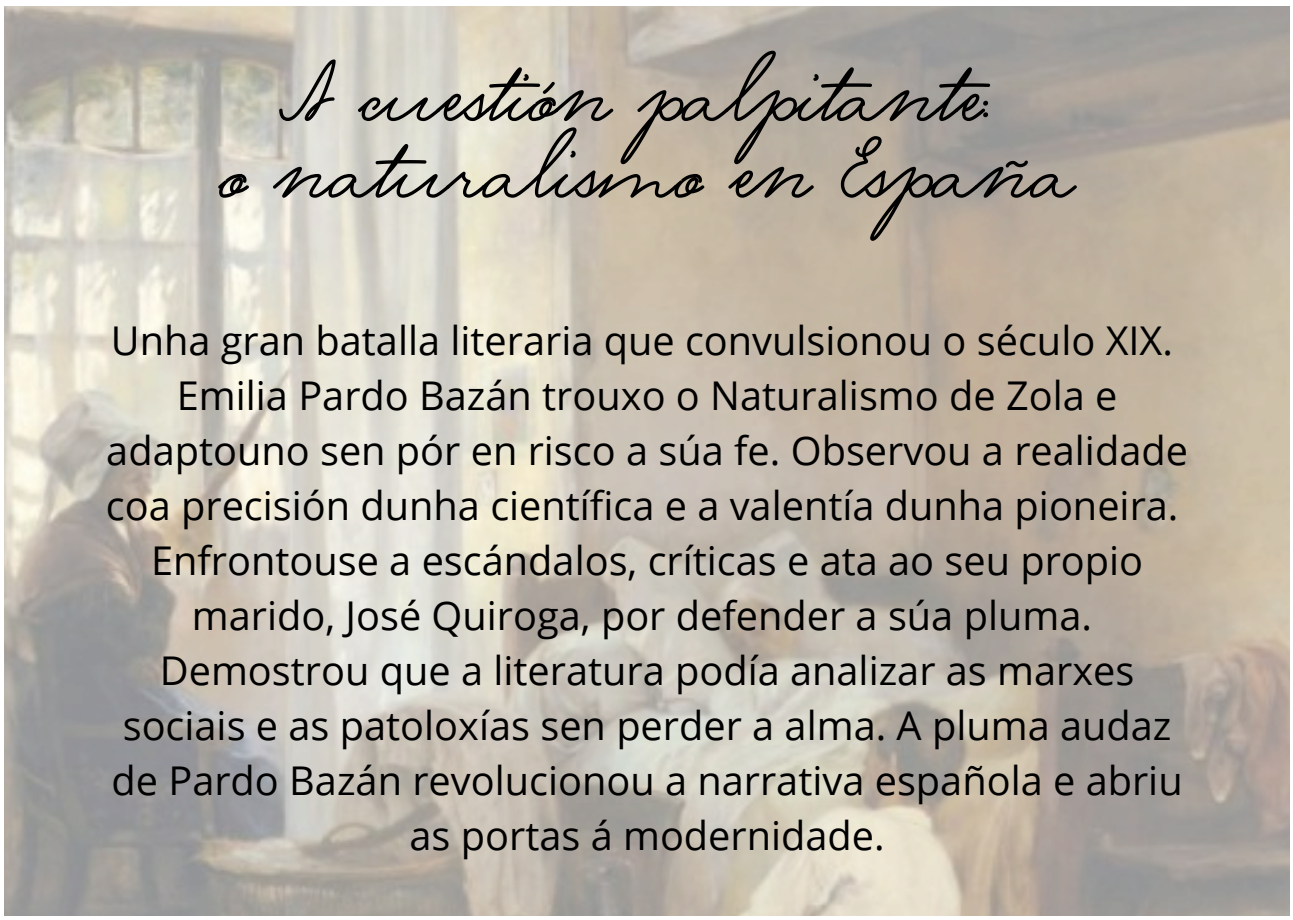
ambientación, a psicoloxía dos personaxes e a precisión realista de novelas como *La Tribuna*, *Los Pazos de Ulloa*, *La Piedra angular* ou *La Gota de sangre*.

Vinculación directa coa biografía de Emilia Pardo Bazán

A dimensión de Pardo Bazán como lectora e mecenas está estreitamente unida aos fitos clave da súa traxectoria vital:

- **A continuitade da vocación bibliófila e a autonomía intelectual**: Dende a súa infancia no pazo das Tabernas e en Meirás, onde o seu pai lle permitiu ler sen restricións na biblioteca familiar, Pardo Bazán desenvolveu unha necesidade insaciable de lectura. Cando fixou a súa residencia e os seus períodos de traballo na Coruña, a Biblioteca Provincial converteuse na extensión natural da súa propia biblioteca privada.
- **A investigación previa ás súas grandes obras**: A biografía de Pardo Bazán destaca polo seu rigor metódico. Cando decidiu escribir *La Tribuna*, *La Piedra angular* ou os seus ensaios sobre o Naturalismo, non se fiou unicamente da inspiración: recorreu aos fondos da Biblioteca Provincial para estudar anatomía, psiquiatría e dereito penal, amosando a actitude duna intelectual moderna e profesionalizada.
- **A responsabilidade cívica e o compromiso con Galicia**: Consciente do atraso educativo e das dificultades de acceso á cultura que sufría a sociedade do seu tempo (e moi especialmente as mulleres), Doña Emilia puxo a súa influencia, a súa rede de contactos e os seus propios recursos ao servizo da biblioteca pública, convencida de que a democratización da lectura era o único camiño para a modernización de Galicia e de España.

- **Obras e función na exposición**:
    - ***Sud-exprés*** e ***Polémicas y estudios literarios***: Volumes do fondo histórico que amosan as súas lecturas de viaxe e o seu rigor como ensaísta e investigadora.
    - ***Lecciones de Literatura***: Manual que sintetiza a súa vasta cultura literaria e o seu traballo e estudo nas salas de lectura.



SECCIÓN 3: *O candente debate do Naturalismo: Renovación novelesca e polémica estética*

- **Concepto e contido expositivo**:

  Esta sección afonda na irrupción, teorización e asimilación do Naturalismo e do Realismo na literatura española por parte de Emilia Pardo Bazán. A sección analiza polo miúdo a audacia e a valentía crítica da escritora ao introducir na Península as correntes literarias máis avanzadas e polémicas da Europa do seu tempo, representadas polo método observacional e documental de Émile Zola.

  O percorrido fai un examen rigoroso da conmoción e do escándalo intelectual que provocou na prensa e nos círculos ideolóxicos da Restauración a publicación dos seus artigos teóricos, recompilados no célebre manifesto ***La Cuestión palpitante*** (1883). Pardo Bazán enfrontouse con lucidez tanto ao rexeitamento dos sectores máis conservadores e tradicionalistas como ás reservas dos sectores intelectuais máis ortodoxos, demostrando que a literatura contemporánea podía e debía analizar as marxes da sociedade, a usura, a marxinación, a patoloxía social, a herdanza biolóxica e os conflitos do sistema penal sen necesidade de renunciar á dimensión ética, ao libre albedrío nin á fe católica.

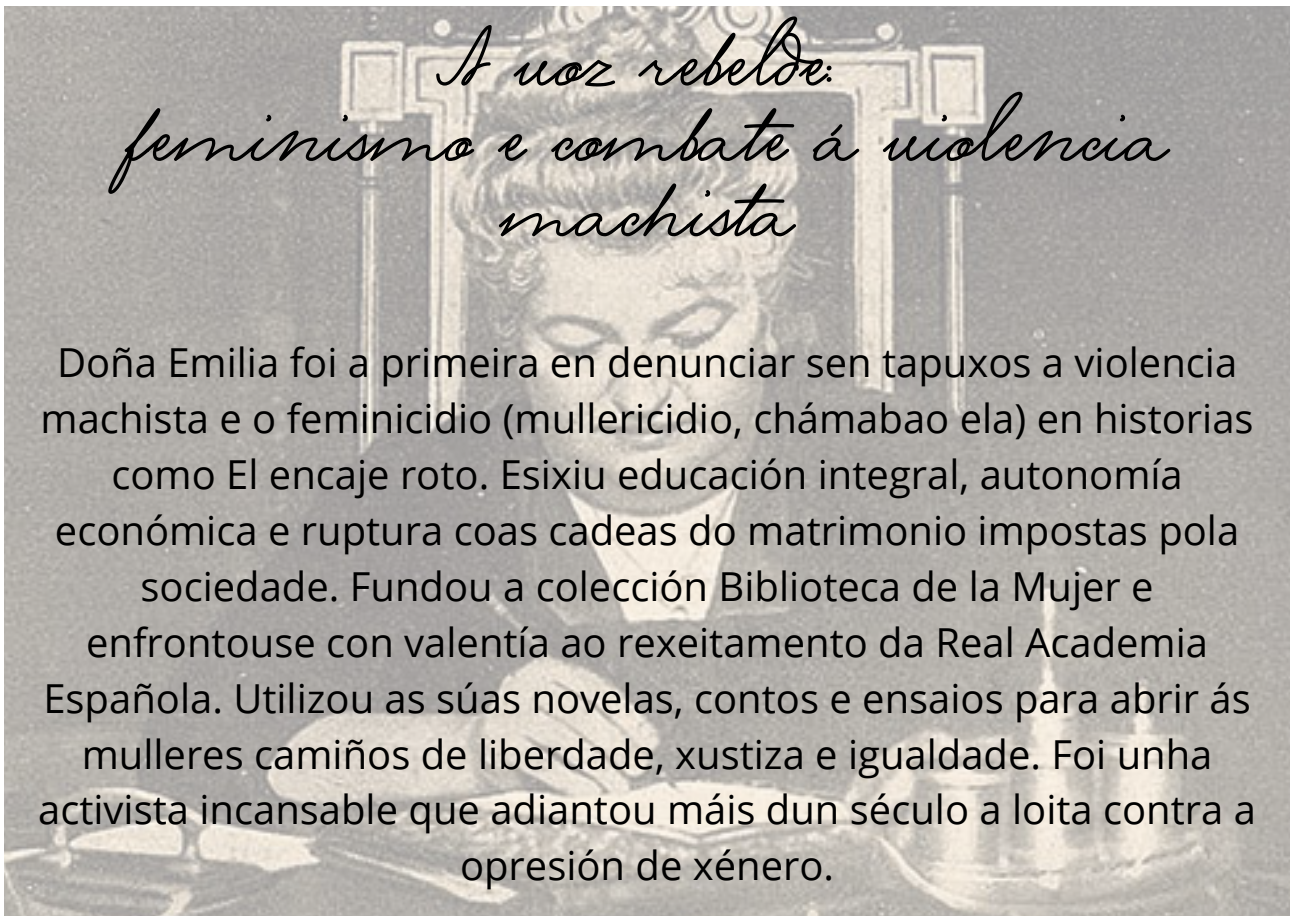
  Así mesmo, a sección mostra como Doña Emilia levou esta teoría á práctica narrativa nas súas grandes novelas de observación directa (*La Tribuna*, *El Cisne de Vilamorta*, *Los Pazos de Ulloa*, *La Madre naturaleza*, *La Piedra angular*), adaptando o Naturalismo francés ao contexto hispánico con absoluta orixinalidade e personalidade propia.

Vinculación directa coa biografía de Emilia Pardo Bazán

O compromiso co Naturalismo marca o momento máis dramático, decisivo e transformador na vida persoal e profesional de Emilia Pardo Bazán:

- **O punto de inflexión na súa autonomía persoal (1883-1884)**: A publicación de *La Cuestión palpitante* desatou unha autética treboada mediática. Ante o escándalo provocado, o seu marido, José Quiroga, exixiuulle publicamente que se retractase e deixase de escribir. Ante esta imposición contra a súa vocación e a súa dignidade, Pardo Bazán tomou a decisión radical de separarse conxugalmente en 1884. Este fito biográfico supuxo a súa afirmación definitiva como muller e escritora totalmente libre e independente.
- **A viaxe a París e o diálogo cos grandes creadores europeos**: Froito deste debate e da súa defensa do Naturalismo, Doña Emilia viaxou a Francia, onde entablou contacto e amizade directa cos grandes mestres da literatura europea do momento, entre eles o propio Émile Zola, Alphonse Daudet e Edmond de Goncourt, afirmando a súa proxección como intelectual cosmopolita.
- **A coherencia entre pensamento, fe e vida**: A biografía de Pardo Bazán amosa a unha muller duna enorme solidez intelectual que soubo defender as súas convicción estéticas e a súa liberdade creadora por riba das presións sociais, familiares e eclesiásticas do seu tempo.

-
- **Obras e función na exposición**:
    - ***La Cuestión palpitante*** (dous exemplares de orixe diversa): O manifesto fundacional onde teorizou sobre a renovación da novela e enfrontou á crítica conservadora.
    - ***El Cisne de Vilamorta*** (dúas edicións históricas): Novela na que analiza a mediocridade provinciana e o fracaso do romantismo a través do método observacional.
    - ***La Piedra angular***: Obra sobre o mundo das prisións, o crime e o debate arredor da pena de morte.
    - ***Clarín, crítico de Emilia Pardo Bazán*** (por E. Penas Varela), ***Aportación al estudio de doña Emilia Pardo Bazán y la crítica literaria*** (por F. Serrano Castilla) e ***Emilia Pardo Bazán como novelista*** (por N. Clémessy): Estudios de referencia que analizan as polémicas na prensa e as técnicas narrativas da autora.



SECCIÓN 4: ***A voz rebelde: Feminismo, educación e independencia da muller***

- **Concepto e contido expositivo**:

  Esta sección aborda o compromiso ético, político e cívico de Emilia Pardo Bazán coa causa do feminismo e a emancipación das mulleres, un dos eixes máis vangardistas, combativos e actuais de toda a súa traxectoria. A sección analiza como Doña Emilia foi a primeira grande teórica e activista do feminismo na España contemporánea, utilizando tanto a tribuna xornalística, os congresos pedagóxicos e as súas iniciativas editoriais como a propia creación literaria para denunciar a estrutura patriarcal da sociedade da Restauración.

  O percorrido documenta a súa denuncia pioneira da violencia machista e o feminicidio en relatos hoxe considerados auténticos clásicos da literatura de loita, como ***El encaje roto*** ou ***Las medias rojas***, nos que visibilizou os abusos no ámbito doméstico, a brutalidade e a impunidade dos agresores. Así mesmo, a sección afonda na súa exixencia duna **educación integral** e profesional para as mulleres, denunciando que o sistema educativo do século XIX formaba ás mozas para a pasividade, a obediencia e o adorno social (*"educar á muller para a dependencia"*), no lugar de capacitalas como seres autónomos.

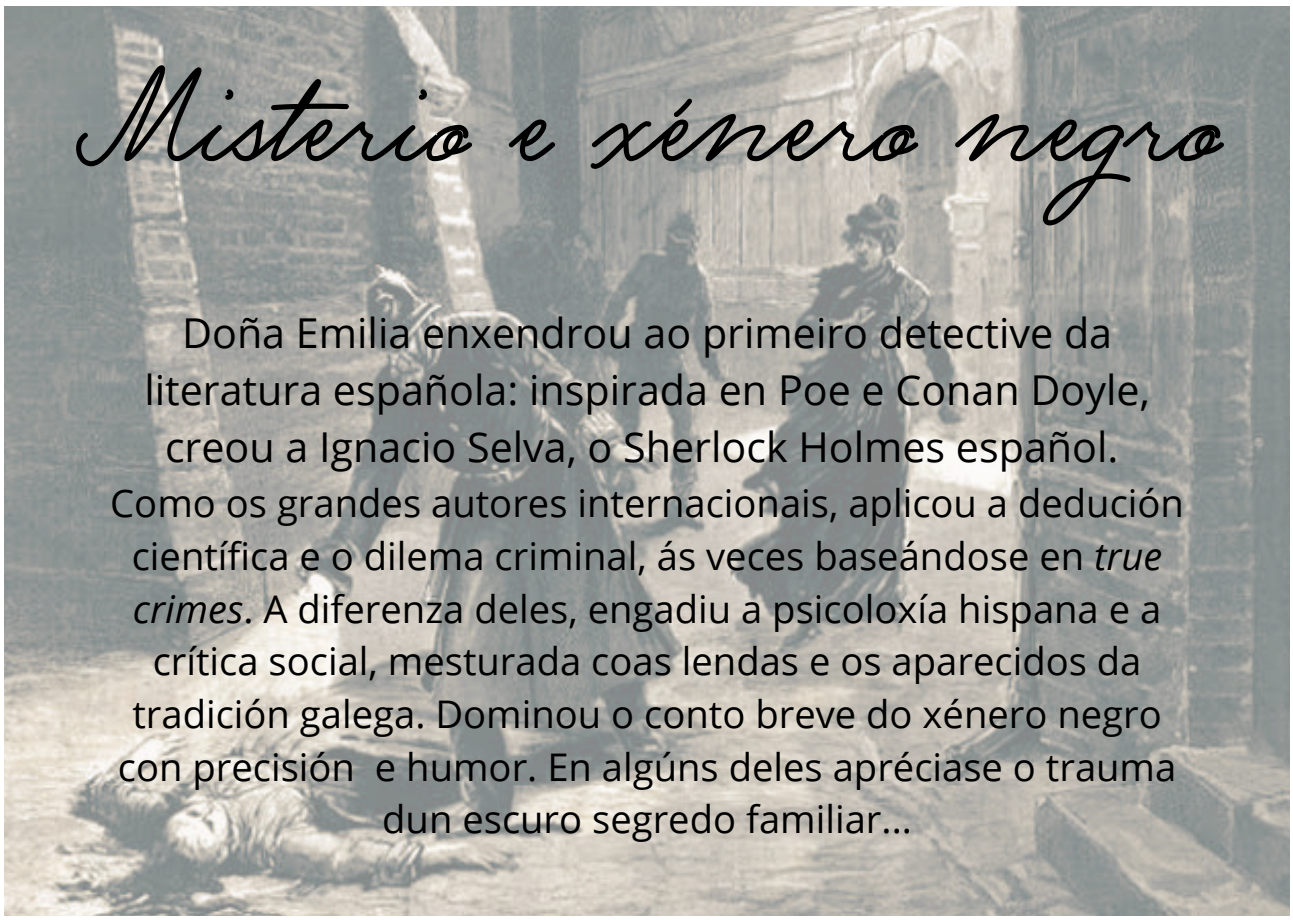
  Pardo Bazán atacou con dureza a dobre moral burguesa e xurídica que perdoaba no home o que castigaba severamente na muller, e defendeu a necesidade duna **autonomía económica e social** que permitise ás mulleres traballar, ter independencia financeira e romper coas cadeas dos matrimonios impostos por conveniencia familiar.

Vinculación directa coa biografía de Emilia Pardo Bazán

A causa do feminismo non foi para Pardo Bazán unha mera especulación teórica, senón unha vivencia persoal encarnada na súa propia biografía e nas súas loitas vitais:

- **A ruptura do matrimonio e o exercicio da autonomía (1884)**: Cando o seu marido lle exixiu que deixase de escribir tras o escándalo de *La Cuestión palpitante*, Doña Emilia escolleu a súa liberdade e a súa profesión, asumindo a separación conxugal nunha época na que o estigma social caía case en exclusiva sobre a muller.
- **A batalla pola educación e a Cátedra (1892-1916)**: En 1892 presentou no Congreso Pedagóxico o seu histórico informe *La educación del hombre y la de la mujer*, poñendo as bases da reforma educativa feminina. Anos máis tarde, en 1916, converteuse na primeira muller en exercer unha cátedra universitaria na Universidade Central de Madrid, aínda que o alumnado e parte do profesorado masculino lle fixeron o baleiro nas aulas.
- **A discriminación institucional na Real Academia Española**: A pesar do seu recoñecido maxisterio e prestixio internacional, a Real Academia Española rexeitou ata en tres ocasións a súa candidatura a ingresar como académica polo único motivo de ser muller. Lonxe de calar, Pardo Bazán denunciou publicamente esta discriminación coa súa habitual dignidade, lucidez e retranca, convertendo a súa propia experiencia no mellor exemplo da necesidade de combater a inxustiza patriarcal.

- **Obras e función na exposición**:
    - ***La Dama joven***: Novela que analiza os límites impostos ás mulleres na sociedade provinciana.
    - ***Nuevo teatro crítico***: Revista redactada por ela onde publicou os seus principais alegatos e ensaios sobre a condición feminina.
    - ***La Educación del hombre y la de la mujer*** e ***La Mujer española y otros escritos***: Textos teóricos fundamentais onde reclama a igualdade educativa e xurídica.
    - ***Las Medias rojas y otros cuentos feministas*** e ***El Encaje roto***: Antoloxías que recollen os seus relatos máis devastadores sobre a violencia de xénero e a renuncia ao matrimonio opresor.
    - ***El Feminismo en la novela de la Condesa de Pardo Bazán*** (por T.A. Cook) e ***Galiza e feminismo en Emilia Pardo Bazán*** (por M.P. García Negro): Estudos críticos que analizan a modernidade do seu pensamento feminista.



SECCIÓN 5: *A orfebre da distancia curta: Cuentos, misterio, xénero negro e o fantástico*

- **Concepto e contido expositivo**:

  Esta sección explora a extraordinaria maestría técnica e a versatilidade narrativa de Emilia Pardo Bazán no formato do conto e o relato curto, un ámbito no que a autora alcanzou niveis de excelencia e prolificidade sen parangón, escribindo máis de medio millar de títulos ao longo da súa vida. O bloque concéntrase de xeito moi especial na súa condición de pioneira absoluta da literatura de misterio, policíaca, de enigma e de xénero negro en España.

  Inspirada no magisterio e nas lecturas de grandes referentes da literatura universal como Edgar Allan Poe e Arthur Conan Doyle, Doña Emilia trouxo á Península os códigos do relato criminal e da dedución analítica, creando en La Gota de sangre (1911) ao primeiro detective amateur da narrativa hispánica: Ignacio Selva. Non obstante, a diferenza dos modelos puramente lóxicos ou científicos anglosaxóns, Pardo Bazán soubo impregnar o xénero dunha orixinalidade profunda: combinou a investigación e o método dedutivo coa análise da psicoloxía hispana, a crítica á corrupción das clases dirixentes, os dilemas morais, o folclor galego, o terror psicolóxico, as lendas de aparecidos e a fascinación polo ocultismo e o demonismo.

  Así mesmo, a sección aborda o seu dominio do suspense e da intriga a través dos seus

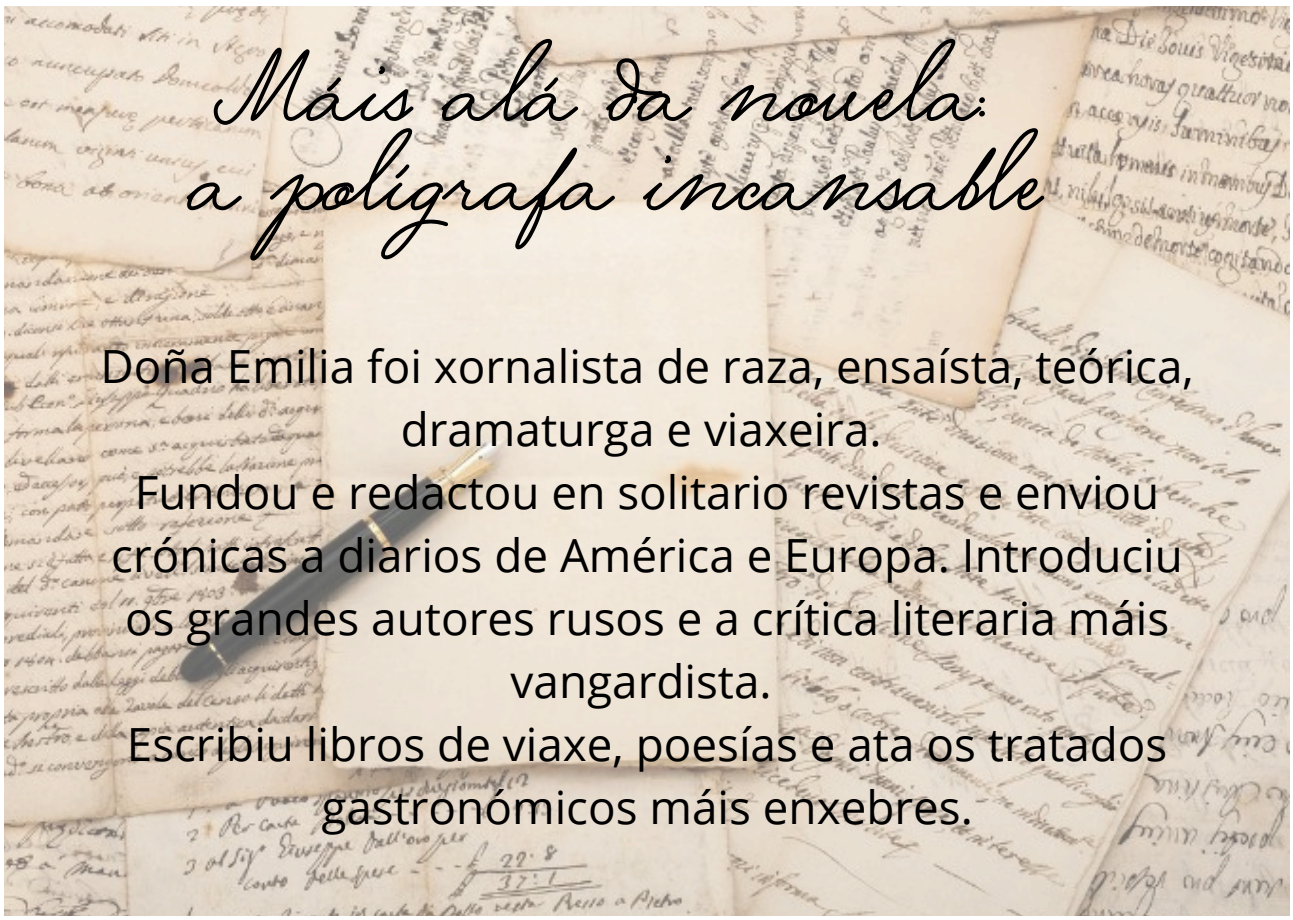
cuentos sangrientos e de sucesos, onde a autora investigou a mente criminal, a locura, a marxinación e a crueldade con precisión de orfebre.

Vinculación directa coa biografía de Emilia Pardo Bazán

A atracción de Pardo Bazán polo crime, a psicoloxía dos delicuentes e o misterio non foi unha mera pose estilística, senón que afonda as súas raíces nun dos episodios máis traumáticos da súa propia memoria familiar e na súa curiosidade científica:

- **O estudo da psiquiatría e o dereito penal**: Como leitora insaciable nas salas da Biblioteca Provincial da Coruña e na súa propia colección, Pardo Bazán estudou con rigor profesional os tratados europeos de criminoloxía, psiquiatría e medicina legal da época (Lombroso, Krafft-Ebing), aplicando estes coñecementos científicos á caracterización dos asasinos e das súas vítimas nas súas historias.
- **A vida e o traballo na distancia curta**: Fronte ás grandes novelas que lle esixían longos meses de preparación, a biografía de Pardo Bazán caracterízose por unha febril actividade xornalística e editorial na que o conto foi a súa gran ferramenta de traballo diario e de contacto directo e inmediato con miles de lectores a ambos lados do Atlántico.

- **Obras e función na exposición**:
    - ***Cuentos de Navidad y Reyes***, ***Arco iris*** e ***Belcebú***: Coleccións de relatos que van dende a atmosfera festiva ata o terror, o ocultismo e o misterio moral.
    - ***Misterio***: Novela de suspense e segredos de estado que amosa o seu dominio da intriga.
    - ***La Gota de sangre y otros cuentos policíacos***: Obra cume onde introduce a figura do detective analítico na narrativa española.
    - ***Cuentos Sangrientos*** e ***Cuentos completos*** (Fundación Barrié): Compilacións do seu inmenso corpus de relatos sobre crimes, patoloxías e sucesos.
    - ***La Realidad gallega en los cuentos de Emilia Pardo Bazán*** (por J. Paredes Núñez): Monografía sobre o uso do folclor, os aparecidos e a tradición oral nos seus contos.



SECCIÓN 6: ***Máis alá da novela: Xornalismo, ensaio, teatro, viaxes e gastronomía***

- **Concepto e contido expositivo**:

  Esta sección reúne e pon en valor a inmensa e variadísima produción de Emilia Pardo Bazán allea ao campo do xénero novelesco, revelando a dimensión proteica e monumental duna das intelectuais máis completas, polifacéticas e traballadoras da Europa do seu tempo. O bloque amosa a Doña Emilia como unha **xornalista de raza e cronista internacional** de primeirísima orde, quen enviou crónicas de actualidade, política, arte e sociedade aos diarios e revistas máis influentes de España e América Latina (coma *La Ilustración Española y Americana*, *El Imparcial* ou *La Nación* de Buenos Aires), e que chegou ao fito sen precedentes de fundar, dirixir e redactar integramente en solitario a emblemática revista *Nuevo Teatro Crítico*.

  Así mesmo, a sección destaca o seu papel determinante como **ensaísta e introductora da literatura rusa e europeísta** na Península. A través da súas conferencias no Ateneo de Madrid e do seu libro *La revolución y la novela en Rusia* (1887), Doña Emilia deu a coñecer ao público hispánico a obra de Dostoievski, Tolstói e Turguénev, adiantándose a moitos dos principais círculos de crítica literaria de Europa occidental.

  O percorrido abrangue tamén a súa faceta de **viaxeira incansable** e os seus libros de itinerarios (*Por la España pintoresca*, *Por la Europa católica*, *Sud-exprés*), nos que exercitou unha mirada cosmopolita, moderna e atenta ás transformacións urbanas e sociais do continente; a súa produción poética e dramatúrxica; e os seus **pioneiros tratados de**

gastronomía e cociña (*La cocina española antigua* e *La cocina española moderna*), nos que elevou a arte culinaria e o recetario rexional a disciplina de estudo histórico, cultural, antropolóxico e sociolóxico.

Vinculación directa coa biografía de Emilia Pardo Bazán

A polifacética produción non novelesca de Doña Emilia responde directamente á súa traxectoria vital, á súa insaciable curiosidade intelectual e á súa necesidade inquebrantable de independencia económica:

- **O xornalismo como profesión e autonomía financeira**: Nunha época na que moi poucas mulleres podían vivir do froito do seu propio traballo intelectual, Pardo Bazán converteu o xornalismo profesional no seu principal medio de vida, afirmación pública e prestixio. A súa firma cotizábase aos máis altos niveis editoriais en Madrid e Buenos Aires, o que lle permitiu manter a súa total independencia económica e sufragar o seu estilo de vida trala separación conxugal de 1884.
- **Os itinerarios europeus e a viaxeira incansable**: Dende a súa primeira xuventude, as frecuentes viaxes por Francia, Italia, Inglaterra, Portugal e Centroeuropa nutriron o seu espírito cosmopolita. Lonxe de viaxar como unha mera turista aristocrática, Pardo Bazán tomaba notas minuciosas en cadernos de campo, convertendo as súas observacións en crónicas de prensa e libros de viaxe que abriron os ollos de miles de lectores á modernidade e ao debate europeo.
- **A erudición do cotián e a gastronomía nos seus pazos**: A súa vinculación coa gastronomía e coa cultura da mesa xurdiu da súa propia condición de anfitrioa no pazo de Meirás, nas Tabernas e nas súas residencias de Madrid da Coruña. Doña Emilia, persoa duna cultura enciclopédica e grande observadora dos costumes sociais, recolleu receitas tradicionais, manuscritos familiares e fórmulas populares, aplicando o seu rigor documentalista e a súa retranca para dignificar a cociña galega e española como un valor cultural e histórico de primeiro orde.
-
- **Obras e función na exposición**:
    - ***Vida contemporánea*** e ***Por la Europa católica***: Crónicas periodísticas e libros de viaxes sobre o seu percorrido por Europa.
    - ***La Revista de Galicia de Emilia Pardo Bazán*** e ***La Obra periodística completa en La Nación de Buenos Aires***: Mosaicos do seu traballo xornalístico e editorial a ambos lados do Atlántico.
    - ***Poesías inéditas u olvidadas***: Recopilación da súa produción poética.
    - ***"Emilia Pardo Bazán y la música"*** (por C. Patiño Eirín) e ***Un Poco de crítica***: Ensayos sobre a súa cultura melómana e a súa teoría literaria e teatral.
    - ***Guía de A Coruña de Emilia Pardo Bazán*** (por J.M. Paz Gago): Mosaico das súas crónicas urbanas e gastronomía local.



SECCIÓN 7: *Redes afectivas e intelectuais: Pardo Bazán na República das Letras (Galdós, Rosalía e contemporáneos)*

- **Concepto e contido expositivo**:

  Esta sección reconstrúe a complexa, intensa e fascinante trama de relacións persoais, amorosas, intelectuais e creativas que Emilia Pardo Bazán mantuvo coas figuras máis influentes do seu tempo, situándoa no centro exacto da chamada "República das Letras" da España de entreséculos. O bloque analiza como Doña Emilia dialogou, tuteou e debateu en pé de igualdade cos grandes mestres da literatura contemporánea, rompendo a marxinación habitual á que se vía sometida a muller no ámbito intelectual decimonónico.

O percorrido dedícalle un espazo privilexiado á súa **apaixonada relación sentimental e epistolar con Benito Pérez Galdós**. A través das súas célebres cartas (as famosas cartas de "Miquiño mío"), a exposición desvela non só unha complicidade íntima e amorosa duna enorme audacia para a época, senón un continuo intercambio de ideas literarias, influencias cruzadas e proxectos de renovación novelesca entre os dous xigantes da narrativa hispánica. Así mesmo, aborda os seus acesos debates estéticos e ideolóxicos con figuras da talla de **Leopoldo Alas «Clarín»**, **Marcelino Menéndez Pelayo** ou **José María de Pereda**.

Un dos eixes máis emotivos e transcendentais da sección é a súa devoción e admiración por **Rosalía de Castro**, marcada polo histórico discurso pronunciado por Doña Emilia no Círculo de Artesáns da Coruña en 1885 tras a morte da poetisa. A exposición analiza o impacto deste acto e o posterior enfrontamento xornalístico que mantivo con **Manuel Murguía**, quen atacou con dureza os criterios

críticos de Pardo Bazán na prensa da época (*La Voz de Galicia*), ilustrando a loita pola xestión do legado rosaliano e a complexa relación de Pardo Bazán co rexionalismo galego.

Vinculación directa coa biografía de Emilia Pardo Bazán

A xestión da súas redes afectivas e intelectuais condicionou de xeito determinante a vida e a recepción pública de Pardo Bazán:

- **O amor e a complicidade con Galdós trala separación (1888-1892)**: A relación con Benito Pérez Galdós intensificouse trala súa separación conxugal de 1884, converténdose no seu gran refuxio afectivo e intelectual en Madrid e durante as súas viaxes conxuntas por Europa. As cartas conservadas amosan a unha Pardo Bazán libre, apaixoadamente namorada e segura do seu valor literario fronte ao "gran mestre" da novela española.
- **A lectura de Rosalía e o enfrontamento con Murguía (1885-1896)**: O discurso no Círculo de Artesáns da Coruña en 1885 e a posterior campaña por entregas de Murguía contra ela (*"Cuentas ajustadas, medio cobradas"*, 1896) marcaron a Pardo Bazán para sempre. Murguía encabezou un rexeitamento sistemático cara á escritora nos círculos do galeguismo máis tradicional, o que derivou na estigmación de Pardo Bazán como "pouco galega" por escribir maioritariamente en castelán, a pesar da súa constante defensa do patrimonio, da lingua e da socioloxía de Galicia.
- **O liderado nun mundo de homes**: A biografía de Pardo Bazán amosa a unha muller que soubo construír a súa propia rede de alianzas internacionais, gañándose o respecto dos seus coetáneos masculinos, convertendo a súa casa de Madrid e o pazo de Meirás nos mellores salóns de debate intelectual do seu tempo.

- **Obras e función na exposición**:
    - **MANUSCRITO:** ***La Poesía regional gallega / Discurso leído en la muerte de Rosalía de Castro*** (Manuscrito autógrafo, **`Ms/28`**): A peza estrela e documento orixinal da exposición onde Doña Emilia rendeu homenaxe a Rosalía.
    - ***Cartas a Benito Pérez Galdós*** e ***"Miquiño mío": Cartas a Galdós***: Edicións da correspondencia privada que desvelan o diálogo íntimo e creativo entre ámbolos dous autores.
    - ***Rosalía de Castro y Emilia Pardo Bazán*** (por M. Albert Robatto): Monografía comparativa entre as dúas grandes figuras das letras galegas.
    - ***Cartas inéditas a Emilia Pardo Bazán*** e ***Cartas de buena amistad***: Epistolarios que recollen o diálogo cos grandes intelectuales da Restauración.

BIBLIOGRAFÍA EXPOSTA

SECCIÓN 1: Marineda na memoria: A Coruña e a xeografía sentimental de Doña Emilia

1. **Pardo Bazán, Emilia**
    - *La Tribuna*
    - Madrid: Alfredo de Carlos Hierro, editor, 1883
    - Signatura: `BM/821` / `FGE/1230`
2. **Pardo Bazán, Emilia**
    - *De mi tierra*
    - A Coruña: Imprenta y Librería de la Combrería, 1888
    - Signatura: `BM/821.134.2` / `FC/FOL/452`
3. **Pardo Bazán, Emilia**
    - *Cuentos de Marineda*
    - Madrid: Administración de la Ilustración Española y Americana, 1892
    - Signatura: `BM/821-32`
4. **Pardo Bazán, Emilia**
    - *Nuevos cuentos de Marineda*
    - Madrid: La España Editorial, 1894
    - Signatura: `BM/821-32`
5. **Paz Gago, José María**
    - *Guía de A Coruña de Emilia Pardo Bazán*
    - A Coruña: Consellería de Cultura e Turismo / Deputación da Coruña, 2021
    - Signatura: `GAL I/929`
6. **Velasco Souto, Carlos F.**
    - *A Sociedade galega da restauración na obra literaria de Pardo Bazán*
    - A Coruña: Vía Láctea Editorial, 1996
    - Signatura: `GAL I/821`
7. **Queizán, María Xosé**
    - *Emilia Pardo Bazán*

- A Coruña: Edicións Xerais de Galicia, 2004
- Signatura: GAL I/929

8. Real Academia Galega / Casa-Museo Emilia Pardo Bazán

- *Guía da Casa-Museo Emilia Pardo Bazán*
- A Coruña: Real Academia Galega, 2015
- Signatura: GAL I/069

SECCIÓN 2: A lectora voraz: Usuaria, peticionaria e mecenas da Biblioteca Provincial

9. Pardo Bazán, Emilia

- *Sud-exprés (Costumbres y paisajes)*
- Madrid: La España Editorial, 1899
- Signatura: BM/914

10.Pardo Bazán, Emilia

- *Polémicas y estudios literarios*
- Madrid: Agustín Avrial, impresor, 1892
- Signatura: BM/821.09

11.Pardo Bazán, Emilia

- *Lecciones de Literatura*
- Madrid: Administración de la Ilustración Española y Americana, 1906
- Signatura: BM/821.09

12.Fernández-Couto Tella, María

- *Catálogo da biblioteca de Emilia Pardo Bazán na Real Academia Galega*
- A Coruña: Real Academia Galega, 2008
- Signatura: GAL I/017

13.Real Academia Galega

- *Fondo bibliográfico de Pardo Bazán na Biblioteca Provincial da Coruña*
- A Coruña: Deputación da Coruña, 2021
- Signatura: GAL I/017

14.Bravo-Villasante, Carmen

- *Vida y obra de Emilia Pardo Bazán*
- Madrid: Revista de Occidente, 1962

- Signatura: M/929

15.Raño de Petracchi, Luisa

- *La Condesa de Pardo Bazán y su vinculación con la Biblioteca Provincial*
- A Coruña: Deputación Provincial da Coruña, 1981
- Signatura: GAL I/929

16.Biblioteca Provincial da Coruña

- *4ª. exposición dedicada a la Condesa de Pardo Bazán: catálogo de fondos conservados*
- A Coruña: Imprenta Provincial, 1951
- Signatura: FC/FOL/12

SECCIÓN 3: O candente debate do Naturalismo: Renovación novelesca e polémica estética

17.Pardo Bazán, Emilia

- *La Cuestión palpitante* [Ejemplar histórico original]
- Madrid: Imprenta de A. Pérez Dubrull, 1883
- Signatura: BM/821.09

18.Pardo Bazán, Emilia

- *La Cuestión palpitante* [Edición de fondo histórico conservado]
- Madrid: La España Editorial, 1891
- Signatura: BM/821.09

19.Pardo Bazán, Emilia

- *El Cisne de Vilamorta* [Primera edición]
- Madrid: Imprenta de A. Pérez Dubrull, 1885
- Signatura: BM/821-31

20.Pardo Bazán, Emilia

- *El Cisne de Vilamorta* [Edición revisada]
- Madrid: La España Editorial, 1898
- Signatura: FGE/821

21.Pardo Bazán, Emilia

- *La Piedra angular*
- Madrid: Vda. de e Hijos de Tello, 1891
- Signatura: BM/821-31

22.Penas Varela, Ermitas

- *Clarín, crítico de Emilia Pardo Bazán*
- Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, 2003
- Signatura: `GAL I/821`

23.Serrano Castilla, Francisco

- *Aportación al estudio de doña Emilia Pardo Bazán y la crítica literaria*
- Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 1986
- Signatura: `PS/821`

24.Clémessy, Nelly

- *Emilia Pardo Bazán como novelista (I y II)*
- Madrid: Fundación Universitaria Española, 1981
- Signatura: `M/821.09`

SECCIÓN 4: A voz rebelde: Feminismo, educación e independencia da muller

25.Pardo Bazán, Emilia

- *La Dama joven*
- Madrid: Biblioteca de Arte y Letras, 1885
- Signatura: `BM/821-32`

26.Pardo Bazán, Emilia

- *Nuevo teatro crítico* [Colección completa de la revista]
- Madrid: La España Editorial, 1891-1893
- Signatura: `BM/050` / `FF/128`

27.Pardo Bazán, Emilia

- *La Educación del hombre y la de la mujer*
- Madrid: Imprenta de la Compañía de Impresores y Libreros del Reino, 1892
- Signatura: `BM/370`

28.Pardo Bazán, Emilia

- *La Mujer española y otros escritos*
- Madrid: Editora Nacional, 1981 [Recompilación de textos orixinais de 1890-1910]
- Signatura: `M/396`

29.Pardo Bazán, Emilia

- *Las Medias rojas y otros cuentos feministas*

- Madrid: Ediciones de la Torre, 2010
- Signatura: `N PAR med` *(Lugar de edición, editorial e ano non rexistrados na ficha orixinal do excel)*

30.Pardo Bazán, Emilia

- *El Encaje roto*
- Madrid: Editorial Vegueta, 2018
- Signatura: `N PAR enc` *(Lugar de edición, editorial e ano non rexistrados na ficha orixinal do excel)*

31.Cook, Teresa A.

- *El Feminismo en la novela de la Condesa de Pardo Bazán*
- A Coruña: Caixagalicia / Pazo de Meirás, 1976
- Signatura: `GAL I/821`

32.García Negro, María Pilar

- *Galiza e feminismo en Emilia Pardo Bazán*
- Lugo: Editorial Alvarellos, 2021
- Signatura: `GAL I/396`

SECCIÓN 5: A orfebre da distancia curta: Cuentos, misterio, xénero negro e o fantástico

33.Pardo Bazán, Emilia

- *Cuentos de Navidad y Reyes*
- Madrid: La España Editorial, 1902
- Signatura: `BM/821-32`

34.Pardo Bazán, Emilia

- *Arco iris (Cuentos)*
- Madrid: Administración de la Ilustración Española y Americana, 1895
- Signatura: `BM/821-32`

35.Pardo Bazán, Emilia

- *Belcebú (Novelas cortas)*
- Madrid: La España Editorial, 1912
- Signatura: `BM/821-32`

36.Pardo Bazán, Emilia

- *Misterio*

- Madrid: La España Editorial, 1903
- Signatura: BM/821-31

37.Pardo Bazán, Emilia

- *La Gota de sangre y otros cuentos policíacos*
- Madrid: La Novela Corta, 1911 [Edición moderna de Siruela, 2010]
- Signatura: M/821-32

38.Pardo Bazán, Emilia

- *Cuentos Sangrientos*
- A Coruña: Ediciones Viento Sur, 2019
- Signatura: N PAR cue *(Lugar de edición, editorial e ano non rexistrados na ficha orixinal do excel)*

39.Pardo Bazán, Emilia

- *Cuentos completos (Edición crítica de Juan Paredes Núñez)*
- A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza, 1990
- Signatura: GAL I/821

40.Paredes Núñez, Juan

- *La Realidad gallega en los cuentos de Emilia Pardo Bazán*
- A Coruña: Deputación Provincial da Coruña, 1982
- Signatura: GAL I/821

SECCIÓN 6: Máis alá da novela: Xornalismo, ensaio, teatro, viaxes e gastronomía

41.Pardo Bazán, Emilia

- *Vida contemporánea*
- Madrid: La España Editorial, 1915
- Signatura: BM/821.09

42.Pardo Bazán, Emilia

- *Por la Europa católica*
- Madrid: La España Editorial, 1901
- Signatura: BM/914

43.Pardo Bazán, Emilia

- *La Revista de Galicia de Emilia Pardo Bazán (1880)*
- A Coruña: Deputación Provincial da Coruña, 1999

- Signatura: GAL I/050

44.Pardo Bazán, Emilia

- *La Obra periodística completa en La Nación de Buenos Aires (1879-1921)*
- A Coruña: Ediciós do Castro, 1999
- Signatura: GAL I/070

45.Pardo Bazán, Emilia

- *Poesías inéditas u olvidadas*
- A Coruña: Real Academia Galega, 1989
- Signatura: GAL I/821-1

46.Patiño Eirín, Cristina

- *Emilia Pardo Bazán y la música*
- Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, 2011
- Signatura: GAL I/780

47.Pardo Bazán, Emilia

- *Un Poco de crítica*
- Madrid: La España Editorial, 1896
- Signatura: BM/821.09

48.Pardo Bazán, Emilia

- *La cocina española antigua y La cocina española moderna*
- Madrid: Renacimiento, 1913
- Signatura: BM/641

SECCIÓN 7: Redes afectivas e intelectuais: Pardo Bazán na República das Letras (Galdós, Rosalía e contemporáneos)

49.Pardo Bazán, Emilia

- *La Poesía regional gallega / Discurso leído en la muerte de Rosalía de Castro* [MANUSCRITO AUTÓGRAFO]
- A Coruña: Círculo de Artesáns, 1885
- Signatura: **Ms/28** *(Peza orixinal manuscrita de valor incalculable)*

50.Pardo Bazán, Emilia & Pérez Galdós, Benito

- *Cartas a Benito Pérez Galdós*
- Madrid: Turner, 1975
- Signatura: M/821-6

51.Pardo Bazán, Emilia

- *"Miquiño mío": Cartas a Galdós*
- Madrid: Turner / Publicaciones de la Residencia de Estudiantes, 2013
- Signatura: `M/821-6`

52.Albert Robatto, Matilde

- *Rosalía de Castro y Emilia Pardo Bazán*
- A Coruña: Ediciós do Castro, 1995
- Signatura: `GAL I/821`

53.Pardo Bazán, Emilia

- *Cartas inéditas a Emilia Pardo Bazán* (Edición de A. Smith)
- A Coruña: Real Academia Galega, 1991
- Signatura: `GAL I/821-6`

54.Pardo Bazán, Emilia & Menéndez Pelayo, Marcelino

- *Cartas de buena amistad: Epistolario (1880-1912)*
- A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza, 1999
- Signatura: `GAL I/821-6`

55.Tarrío Varela, Anxo

- *A Literatura galega na ollada de Emilia Pardo Bazán*
- Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega, 2008
- Signatura: `GAL I/821.09`

56.Clémessy, Nelly

- *Emilia Pardo Bazán, abogada de Europa en España*
- A Coruña: Deputación da Coruña, 1990
- Signatura: `GAL I/821.09`